Empowering Women :
A Journey Through the Ages

Editors
Anushree Khaire
Kanchan Deshmukh

Ideal
International -Publication
Pvt. Ltd.

2021-22
V.RM
(12)

Smt. Sindhutai Jadhav Maha. Mehkar
330

International Edited Book

"Empowering Women: A Journey Through the Ages"

Chief Editor

Dr. Anushree Khaire

I/C Principal,

Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (Padma Bhushan Awardee)

Pravra Rural Education Society's

Women's College of Home Science and BCA,

Loni, Tal-Rahata, Dist- Ahmednagar (MS), India

Co-Editor

Dr. Kanchan Deshmukh

Assistant Professor

Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (Padma Bhushan Awardee)

Pravra Rural Education Society's

Women's College of Home Science and BCA,

Loni, Tal-Rahata, Dist- Ahmednagar (MS), India

International E – Publication

March-2022

ISBN: 978-93-89817-65-2

Contents

Paper No.	Title	Author	Page No.
1.	**Role of Health and Nutrition in Development of Women**	Anushree R K Veena U K	1
2.	**A Review of the Therapeutic Potential of Aloe Barbadensis Mill. (Aloe Vera) In The Treatment of Polycystic Ovarian Syndrome (PCOS)**	Souvik Tewari Swati Nakhale	9
3.	**Women and Health Sciences**	Karnika Chaudhary Jyoti verma	15
4.	**Role of Nutrition in the development of Women**	Pallavi Badami, K. Srilekha	20
5.	**Role of Health and Nutrition in Women Development**	Dr. Kanchan Samish Deshmukh	24
6.	**Anemia - An Alarming Medical Condition in Women**	Dr. Seema Sachin Borgave	30
7.	**Nutrition for Fit Women**	Dr. Anap Uttam Damu	36
8.	**Role of Health and Nutrition in Development of Women**	Jyoti verma Karnika Chaudahry	40
9.	**Health and Nutritional Awareness in Development of Women**	Ms. Gahire Gayatri Annasaheb	44
10.	**Need of Yoga and Importance of Diet in Women Health**	Dr. Jaysheela Baswantrao Manohar	47
11.	**Domestic Violence and Its Effect on Woman's Health**	Ms. Susmita S. Durgule	50
12.	**Role of Women and Their Emotions Represented in the Novel of Kamala Markandaya's Nectar in a Sieve**	Brahmane S. B. Parakhe B.D.	54
13.	**Women Entrepreneurs: SWOC Analysis**	Dr. Adinath R. Gholap	58
14.	**Role of women's in Entrepreneurial Sector**	Ms. Jaya. B. Dabarase	62
15.	**Today's Women Entrepreneur**	Dr. Rajashree Bapat	65

ISBN: 978-93-89817

Paper No.	Title	Author	Page No.
32.	**Role of Self Help Groups in Women Empowerment**	Dr. Vikhe Pramod Madhavra	134
33.	**Skill Development for Women Empowerment**	Ashwini Balasaheb Kumbhar	139
34.	**Changing Role of Women in the Indian Army**	Mr. Wani Sanjay T.	144
35.	**Women and Leadership Policies**	Ms. Gondhali kumudini L.	146
36.	**Women's Empowerment Through Sports**	Mr. Haridas Laxmanrao Hajare	149
37.	**Women and Family**	Dr. Jyotsna S. Pusate	155
38.	महिलांचे पंचायतराज व्यवस्थेतील नेतृत्व	डॉ॰ जे॰ व्ही॰ निकाळजे	158
39.	महिला आणि कुटूंब	डॉ॰सलमाखमरोद्दीन शेख	161
40.	महिला सबलीकरण संकल्पना व स्वरुप	प्रा.डॉ. वैषाली रा.मोरे	165
41.	पोषण व आहारासंबंधी उद्योजकता	प्रा. डॉ.सौ माधुरी अरविंद देशमुख1	169

ISBN: 978-93-89817

महिला सबलीकरण संकल्पना व स्वरुप

प्रा.डॉ. वैषाली रा.मोरे[1]

प्रस्तावना–

कोणत्याही समाजाचे सम्यक आकलन होण्यासाठी त्या समाजातील स्त्रियांच्या दर्जाचा अभ्यास होणे आवश्यक आहे. अलीकडील काळात ष्त्री अभ्यासष ही एक आंतरविद्याशाखीय स्वरूपाचा आषय घेवून विकसित होत असलेली नवीन ज्ञानशाखा आहे.आजच्या युगामध्ये स्त्री कल्याण, स्त्री विकसाद्वारे स्त्री सबलीकरण या विचाराला सर्व समाजातून मान्यता मिळत आहे. ज्या समाजातील आणि राष्ट्रातील स्त्री सक्षम नसते ते राष्ट्र आणि तो समाज नेहमीच विकासात पुढे असतो. स्त्री म्हणजे प्रकृती म्हणजेच निसर्गसृष्टी समजले जाते. अनादी काळापासून स्त्री हीच ती जननी मानली जाते. पुराणकाळात तर तिला देवता मानले जात होते. लक्ष्मी, सरस्वती, पार्वती, अंबाबाई अशा अनेक स्त्री देवतांची आजही मनोभावे पूजा केली जाते. तसेच तिला आदिशक्ती, आदिमाया या नावानेही ओळखले जाते. समाजाच्या जडणघडणीत स्त्रियांचे योगदान महत्त्वाचे आहे. थोर विचारवंत प्लेटोने स्त्रियांना राज्याची अर्धीशक्ती मानले होते. आज कुटुंब, समाज व राष्ट्र जगाच्या विकासासाठी स्त्री सबलीकरणाचे महत्त्व पटू लागले आहे. 1975 चाली आंतरराष्ट्रीय ष्त्री वर्षष जाहीर केले गेले तर त्यानंतरचे दशक ष्त्री दशकष म्हणून जगभर मानले गेले. भारतानेही 2001 हे वर्श महिला सबलीकरण सबलीकरण वर्ष म्हणून साजरे केले.

वास्तविक समाजातील निम्मी लोकसंख्या स्त्रियांची असून समाजाच्या जडणघडणीत स्त्रियांचे योगदान महत्त्वाचे आहे. परंतु समाजात पुरुषप्रधान व्यवस्थेमुळे स्त्रीला दुय्यम स्थान देण्यात आले आहे. मध्ययुगीन कालखंड तर स्त्री वर्गाच्या दृष्टीने अतिशय भयंकर समजला जातो. आधुनिक युगातही पुरुष मंडळी स्वतः स्त्रीला दुय्यम समजतातच परंतु स़्त्री देखील स्वतःला हीन लेखते. संस्कृत भाषेत ष्महिलाष या शब्दाचा अर्थ ष्महानष फार मोठी शक्ती असणारा असा आहे. शतकानुशतकांच्या गुलामगिरीमुळे महान शक्ती असणाऱ्या स्त्रीची शक्ती कमालीची क्षीण करून टाकली आहे. म्हणूनच आज महिला सबलीकरणाची आवश्यकता निर्माण झाली आहे.

महिला सबलीकरणाची आवष्यकता–

प्राणीमात्रात श्रेश्ठ जन्म मनुष्याचा. पण मनुष्याच्या म्हणजे पुरुषाचा. स्त्री ही वेगळी कमी प्रतीची समजली गेली आहे. जगातील कोणत्याही देशात स्त्रीला वेगळे गौन समजले जाते. तिला माणूस म्हणून समान दर्जा दिला जात नाही. तर स्त्री ही पुरुषांसाठीच निर्माण झाली आहे असे धार्मिक ग्रंथात उल्लेख आहेत. हिंदू धर्मात ती अर्धांगिनी आहे. ख्रिश्चन धर्मियांनी सुख–दुःखात पुरुषांची इच्छा तुझी इच्छा असेल असे सांगितले तर कुराणमध्ये स्त्री ला गौण स्थान मानले आहे .महामनूनेही ष्त्री म्हणजे खोटेपणा, साहस, माया यांचे रूप असते. लहानपणी पिता, तरुणपणी पतीच्या आणि म्हातारपणी पुत्र यावर ती अवलंबून असावी. स्वतंत्रपणे जगण्याची तिची पात्रताच नाही असे सांगितले आहे. संतांनीही स्त्री म्हणजे पाप, स्वर्गाच्या मार्गातील धोंड, मार्गापासून दूर नेणारी मायावी शक्ती, अशी हेटाळणी केली आहे.

समाजामध्ये स़्त्रीला दुय्यम वागणूक ही तिच्या जन्मापासूनच मिळते. आजही अनेक घरांमध्ये मुलाच्या जन्माचे स्वागत मोठया उत्साहने पेढे वाटून केले जाते आणि मुलगी ही आदल्या जन्माचे पाप समजले जाते. खूप कमी घरी मुलीचे स्वागत जिलेबी वाटून केले जाते. घरातूनच मुलगा आणि मुलीच्या कार्याची विभागणी केली जाते. अगदी स्वयंपाक, धुणी–भांडी, झाडलोट, पुजापाठ ही कामे मुलीसाठी राखिव असतात. त्याचबरोबर मुलगा व मुलगी यांची भाशा, वेशभूशाही जाणीवपूर्वक भिन्न असतात. म्हणजेच घरातूनच मुलीवर स्त्रीत्व लादले जाते. तिचे समाजीकरणच वेगळे असल्यामुळे तिच्यावर संस्कारही वेगळे असतात. घराची सर्व प्रतिश्ठा ही स्त्री षी संबंधित मानली जाते. त्यामुळेच तिला घरची इज्जत म्हणून षिक्षणापासूनही वंचित ठेवण्याचे प्रकार दिसून येतात. त्यामुळेच कोणत्याही देषात पुरुश साक्षरतेपेक्षा स़्त्री साक्षरतेचे प्रमाण हे अत्यल्प असल्याचे दिसते. आजही चूल–मूल, राडा–कांडा हेच स़्त्रीचे मुख्य कार्य मानले जाते.

[1]गृह अर्थषास्त्र विभाग प्रमुख,
श्रीमती सिंधुताई जाधव कला व विज्ञान महाविद्यालय, मेहकर,
जि. बुलडाणा

 ISBN: 978-93-89817-65-2

स्त्री व पुरुश दोघांच्या सहाकार्यानचे कुटुंब बनते परंतु लग्न करणे हे स्त्रीचीच गरज मानून लग्न होण्याअगोदर बाजारातील वस्तूप्रमाणे तिचे प्रदर्षन केले जाते. नवऱ्या मुलाला तिला दाखवले जाते आणि त्याच्या पसंतीनंतरच त्यांचे लग्न जुळते. अगदी डॉक्टर, इंजिनिअर, वकिल, प्राध्यापक तसेच कमावत्या मुलींनाही या प्रक्रियेततून जावे लागते. लग्नासाठी मुलीपेक्षा मुलाच्याच पसंतीचा विचार केला जातो. त्याचबरोबर मुलीच्या पालकांना तिच्या लग्नामध्ये वरदक्षिणा म्हणून हुंडा तसेच संसारापयोगी साहित्यही द्यावे लागते.

इतर सर्व क्षेत्रांप्रमाणेच राजकीय क्षेत्रातही स्त्रीयांची परवड झाली आहे. जागतिक महासत्ता म्हणून मिरवणाऱ्या अमेरिकेमध्ये आजपर्यंत एकही महिला राश्ट्राध्यक्ष झालेली नाही. लोकषाहीची जननी म्हणून गणल्या जाणाऱ्या इंग्लडमध्ये 1979 ला मार्गारेट थॅचर या पंतप्रधान होईपर्यंत एकाही महिलेने हे एक पद भूशविले नव्हते. भारतामध्ये श्रीमती इंदिरा गांधी या एकमेव महिला पंतप्रधान होऊन गेल्या. पुरोगामी समजल्या जाणाऱ्या महाराश्ट्रामध्ये आजपावेतो एकही महिला

मुख्यमंत्री बनू षकली नाही. भारतातील 16 व्या लोकसभेमध्ये 543 सदस्यांपैकी 61 सदस्य या महिला आहेत. त्यांचे लोकसभेतील प्रमाण हे आजपर्यंतचे सर्वात जास्त 11.23 टक्के इतके आहे. आपल्या षेजारील पाकिस्तान, बांग्लादेष आणि नेपाळ या देषांच्या संसदेमध्ये महिला प्रतिनिधीचे प्रमाण हे अनुक्रमे 20 टक्के, 19 टक्के आणि 30 टक्के इतके आहे. म्हणजेच भारतामध्ये संसदीय म्हणून महलांचा सहभाग हा खूपच कमी दिसून येतो. जगातील कोणत्याही समाजामध्ये राजकारण हे पुरुशांचे क्षेत्र मानले आहे. लोकषाही काळातही त्यांना कर्तृत्व दाखविण्याची योग्य संधी मिळतांना दिसून येत नाही.

मुलगी ही परक्याचे धन समजली जाते. त्यामुळे तिच्या षिक्षणाकडे जाणीवपूर्वक दुर्लक्ष केले जाते. 2011 च्या जनगणनेप्रमाणे भारतामध्ये 80.88 टक्के इतके पुरुश तर 64.33 इतके स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण आहे. महाराश्ट्रामध्ये 88.40 टक्के पुरुश तर 75.9 टक्के इतके स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण आहे. भारतामध्ये राश्ट्र व राज्य या दोन्ही पातळीवर स्त्री साक्षरता ही पुरुशांच्या तुलनेने खुपच कमी दिसून येते. मुळामध्ये मुलगी सज्ञान होईपर्यंत तिच्या आई वडिलांकडे राहते लग्नानंतर ती पतीच्या घरी जाते. म्हणजे मुलीच्या षिक्षणाचा सर्व खर्च हा आईवडिल करतात व षिकून कमावती झाल्यानंतर तिच्या कमाईवर पतीकडील मंडळीचा हक्क समजला जातो. त्यामुळेच बहुतांष पालक हे मुलींच्या षिक्षणाकडे दुर्लक्ष करतात.

स्त्री ही खाजगी संपत्तीची निर्माती समजली जाते. परंतु समाजात स्त्रीयांना आर्थिक बाबतीत दुय्यम स्थान असलेले दिसून येते. बहुतांष घरे, षेतजमीन, उद्योग–व्यवसाय हे पुरुशांच्याच नावावर आहेत. स्त्रीच्या घरकामातील श्रमाला मूल्य दिले जात नाही. आज षिकलेल्या स्त्रीला कमावती स्त्री व गृहिणी अषी दुहेरी भूमिका पार पाडावी लागते. नोकरीबरोबरच घरकाम, मुलांकडे लक्ष देणे, कुटुंबाच्या अपेक्षा पूर्ण करणे यामुळे तिची ससेहोलपट होते. नोकरीमुळे स्त्रीचे आर्थिक स्वावलंबन वाढले नाही. पतीचा पत्नीच्या कमाईवर हक्क असतो. पतीच्या संमतीनेच स्त्रीयांना खर्च करावा लागतो. स्त्री कमावती असली तरीही कुटूंब निर्वाहाची जबाबदारी ही पुरुशाचीच समजली जाते. पतीच्या संमतीने खर्च करावा लागतो. स्त्री कमावती असली तरीही कुटुंब निर्वाहाची जबाबदारीही पुरूषांची समजली जाते. कार्ल मार्क्सने मानवी जीवनाचा विकास रानटी अवस्था ते सांस्कृतिक अवस्थेपर्यंत होत असताना खासगी मालमत्तेचा विकासाबरोबरच पितृसत्ताक पद्धती चा विकास झाल्याचे मत नोंदवले आहे. एंग्लसनेही जसजषी संपत्ती वाढली तसे पुरुशाचे घर व बाहेर वर्चस्व निर्माण झाल्याचे सांगितले आहे.

सध्याच्या काळात शहरी तसेच ग्रामीण भागात अर्थार्जन करणाऱ्या व घरकाम करणाऱ्या सर्व प्रकारच्या स्त्रियांना अत्याचारांना तोंड द्यावे लागत आहे. हुंडाबळी, बलात्कार, भ्रूणहत्या या या प्रकारात वाढझालेली दिसून येते. 27 जानेवारी 1993 च्या ष्महिला विरुद्ध हिंसाष या अहवालानुसार भारतामध्ये प्रत्येक 54 मिनिटाला कुठे ना कुठे एका महिलेवर बलात्कार होत

असल्याचे नमूद केले आहे. 2011 च्या जनगणनेनुसार भारतामध्ये दर हजार पुरुषांमागे 943 स्त्रियांचे प्रमाण नाही. तर बालकांमधील हे प्रमाण फक्त 919 इतकी आहे. महाराष्ट्र पातळीवर विचार केल्यास हेच दर हजार 1000 पुरुषांमागे स्त्रियांचे प्रमाण 929 तर बालकांमधील (0–6) स्त्री–पुरुष प्रमाण 894 इतकी आहे. या स्त्री पुरुष असंतुलनामुळे स्त्रियांच्या विक्रीची समस्या उत्तर भारतामध्ये निर्माण झाली आहे. तसेच स्त्रियांवरील अत्याचाराच्या प्रमाणातही वाढझालेली आहे.

सध्या तर मुलींची नावेही उपाहासात्मक ठेवली जात आहेत. लालूप्रसाद यांनी आपल्या कन्येचे नाव मिसा ठेवले होते. हरियाणामध्ये काफी (पुरेषी), भरपाई, धप्पन (ढेरपोटी), अनचाही (नकाषी), अषी ठेवली गेली आहेत. रषियामध्येही मुलीच नाव ष्लायकाष ठेवल्याचे दिसते. पुरुशांच्या तुलनेत स्त्रीयांच्या आरोग्याकडेही कमालीचे

Coordinator - IQAC
Smt.Sindhutai Jadhao College
Mehkar.Dist.Buldana